

SUMMERSCHOOL Sprekers PSYCHOANALYSE EN MAATSCHAPPIJ

21 augustus tem 25 augustus 2017

We leven in historische tijden: democratische rechten staan op de helling, genieten is verplicht, maar wordt verward met consumeren, neurosen hebben plaats moeten ruimen voor angst en depressie, vaders houden zich meer dan ooit met hun kinderen bezig, maar zijn wel hun autoriteit kwijt.

En als de cijfers ook maar enige betrouwbaarheid hebben, dan zijn er nog nooit zoveel psychologische en psychiatrische problemen geweest als tegenwoordig. Daarbij zijn de neurosen naar het achterplan verschoven, en zijn het vooral angst, depressieve, burn-out en persoonlijkheidsstoornissen die de wachtkamer bevolken. Toen Freud in 1930 zijn "Das Unbehagen in der Kultur" schreef, kon hij niet voorzien op welke manier dit thema bijna een eeuw later opnieuw actueel zou zijn. Samen met een aantal eminente 'scholars' willen we nadenken over onze huidige tijd vanuit het brede psychoanalytische referentiekader. Thema's zoals gezag, genot, psychopathologie, zullen daarbij centraal staan.

Prijs: € 250

Inschrijvingen: Eline.Trenson@UGent.be

21 Aug '17

PAUL VERHAEGHE is van opleiding klinisch psycholoog, van vorming psychoanalyticus. Zijn eerste doctoraat (1985) handelde over hysterie, zijn tweede (1992) over psychodiagnostiek. Hij werkt als gewoon hoogleraar aan de universiteit van Gent. Sedert 2000 gaat zijn belangstelling vooral naar de invloed van maatschappelijke veranderingen op psychologische en psychiatrische moeilijkheden.

VERVREEMDING, VERDEELDHEID EN MACHT || 9u30-12u & 14u-17u30

Freuds vertrekpunt is de vaststelling dat het psychisch functioneren gesplitst kan verlopen. Ten tijde van de Studies over hysterie dacht hij nog dat dit enkel bij patiënten optrad; al snel moest hij vaststellen dat het voor iedereen geldt. We kunnen zijn oeuvre onder andere lezen als een niet-aflatende poging om onze verdeeldheid te begrijpen, met als bekendste pogingen zijn twee topologieën.

Lacan zal de verdeeldheid naar voren schuiven als het wezenlijke van het subject, wat op zich vrij paradoxaal is. Vanaf zijn elfde seminarie begrijpt hij zowel het subject als het onbewuste als een steeds mislukkend proces, omdat geen van beiden erin slaagt zich te realiseren. Specifiek voor het verdeelde subject introduceert hij het begrip aliënatie, ter vervanging van de Freudiaanse identificatie. De politiek-filosofische geschiedenis van het begrip wijst op het belang van de macht. Kort door de bocht kan ik stellen dat aliënatie berust op een identificatie met de machtshebber. Dat maakt de separatie, als tweede proces in de subjectwording, des te belangrijker.

Aliënatie begrijpen als een identificatie met de macht betekent dat de verdeeldheid in het subject haar spiegelbeeld vindt in een verdeeldheid die ook langs buiten bestaat, bijvoorbeeld tussen de verzameling van ego's en de figuur van de Ander (zie Freud, Psychologie van de groep en analyse van het ik). De vervreemding gebeurt daar op groepsniveau, met als gevolg dat de interne verdeeldheid beter hanteerbaar wordt voor het ego, en dat de verschillende ego's een groep worden die door de macht beter beheerst kan worden.

De vervreemding die vandaag plaatsgrijpt, gaat uit van een andersoortige macht. Het belangrijkste verschil is dat de hedendaagse macht zich niet langer voordoet als politieke of ideologische macht, maar als realiteit. Het totalitaire karakter wordt daardoor zowel groter als minder zichtbaar. De vraag is wat de effecten daarvan zijn op ons, in de zin van: onze verdeeldheid en onze verhouding tegenover anderen.

22 Aug '17

DOMINIEK HOENS is filosoof en geeft les aan de Erasmushogeschool en de Arteveldehogeschool over filosofie en psychologie van de kunst. Daarnaast werkt hij aan een doctoraat over de lacaniaanse formalisering van de subject-objectrelatie. Hij publiceerde verschillende artikels, hoofdstukken en geredigeerde boeken over onderwerpen die zich op het snijvlak van filosofie, psychoanalyse, politiek, literatuur en kunst situeren. Van het tijdschrift *S: journal of the circle for lacanian ideology critique* is hij co-hoofdredacteur.

NIEMAND IS JOU IETS VERSCHULDIGD || 9u30-12u & 14u-17u30

Voor Freud is schuld(gevoel) de onvermijdelijke prijs die men betaalt om tot een sociaal geaccepteerd bestaan te komen. Kort gesteld: men voelt zich schuldig over die agressieve impulsen waardoor men de liefde van medemensen mogelijk zou verliezen. Uit die voorstelling van zaken blijkt dat schuld secundair is ten aanzien van een meer oorspronkelijke angst om verlies van liefde. Wanneer we evenwel de hedendaagse verhouding tussen individu en samenleving pogen te verhelderen, moeten we dan de logica niet omkeren? Gaat schuld niet vooraf aan elk mogelijk verliezen of ontvangen van liefde van de samenleving?

Wat schuld betreft is het alvast moeilijk te ontkennen dat die alomtegenwoordig is. Van het politieke niveau – waar beheer van overheidsschulden en daaraan gekoppelde bezuinigingsmaatregelen prioritair zijn – tot het individu dat zich schuldig dient te voelen over het nimmer voldoende productief, ondernemend of anderszins succesvol bestaan, is schuld het centrale gegeven. Liefde van de samenleving lijkt daarbij logisch secundair te zijn: men kan haar niet verliezen omdat ze eerst nog, door het inlossen van een openstaande schuld, gewonnen moet worden.

In deze bijeenkomst wordt het verband gelegd tussen de schuldeconomie van de hedendaagse samenleving en die van het geresponsabiliseerde individu.

Motto's:

"Het is duidelijk dat de promotie van het Ik in ons leven, conform het utilitaristische mensbeeld dat haar volgt als een schaduw, leidt tot de steeds voortschrijdende verwerkelijking van de mens als individu, dat wil zeggen in een isolement van de ziel dat steeds meer verwant wordt aan haar oorspronkelijke haveloosheid." (Lacan, *Ecrits*, p. 122 (1948))

"Als een grote dienste van het kapitaal wordt het de arbeider aangerekend dat hij überhaupt in leven is." (Marx, *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie*, 1861)

23 Aug '17

JASPER FEYAERTS is klinisch psycholoog, doctoraatsonderzoeker aan de vakgroep Psychoanalyse (Gent) en studeerde filosofie in Leuven. Zijn doctoraat handelt over de relatie tussen structuralisme, fenomenologie en psychoanalyse. Recente publicaties omvatten *Madness, subjectivity and the mirror stage: Merleau-Ponty and Lacan; How to return to subjectivity?: Natorp, Husserl and Lacan; The logic of appearance: Dennett, phenomenology and psychoanalysis*. Zijn volgende publicatie betreft de kwestie van eerste-persoons autoriteit en onbewuste expressie.

KENNIS DIE NIET BESCHERMT: IDEOLOGIE EN ONBEWUSTE || 9u30-12u & 14u-17u30

Een constante doorheen de politieke gebeurtenissen van de afgelopen jaren is de publieke verbijstering omtrent het opmerkelijke gegeven dat 'kennis' en 'waarheid' geen enkele rol meer lijken te spelen in de wijze waarop ideologie vandaag functioneert. Een recente uitdrukking zoals "post-truth" verwijst inderdaad in de eerste plaats naar de volgende ideologische stijlfiguur: de keizer is naakt, iedereen weet bovendien dat hij naakt is, maar deze kennis beschermt ons op geen enkele manier – "de keizer is naakt! ... so what?". Meer nog, we kunnen ons afvragen of de verschillende naakte keizers van vandaag niet moeten zeggen dat ze naakt zijn om allereerst keizer te kunnen worden.

Voorafgaand aan elke inhoudelijke politieke analyse, lijkt deze cynische logica ons dus te verplichten om eens te meer het concept van "onbewuste" te verduidelijken. Is er bijvoorbeeld zoiets als een onbewuste dat werkzaam is in volledige transparantie? Zijn er ideologische illusies die erkend moeten worden als illusies om überhaupt effectief te zijn? En wat gebeurt er met het idee van negativiteit indien de huidige ideologie een subject lijkt te vereisen dewelke zich net niet kan identificeren met wat ze openlijk verkondigt? Moeten we dan misschien zeggen dat de klassieke psychoanalytische procedure van desaliënatie precies het paradoxale supplement is van deze ideologie-bij-helder-daglicht?

In deze bijeenkomst zullen we de relatie onderzoeken tussen epistemische noties zoals kennis en transparantie en de klassieke psychoanalytische ideeën van onbewuste en aliënatie.

Motto's:

"Geloven, dat is weten dat je gelooft, en weten dat je gelooft, is niet meer geloven" (Sartre, *Het Zijn en het Niet*, p. 135 (1943))

"Niets van wat er aan positiefs in een valse voorstelling ligt, wordt opgeheven door de aanwezigheid van de waarheid als zodanig" (Spinoza, *Ethica*, p. 209 (1677))

24 Aug '17

PAUL MOYAERT studeerde filosofie aan het HIW (KU Leuven) en in Parijs. Hij genoot een klassieke psychoanalytische vorming bij de Belgische School voor Psychoanalyse. Hij is gewoon hoogleraar Wijsgerige Antropologie aan de KU Leuven. Hij publiceerde in 2014 *Opboksen tegen het inerte*. Over de doodsdrijf bij Freud (Vantilt), bekroond met de Van Helsdingen prijs, en in het voorjaar van 2017 verschijnt bij dezelfde uitgever *Schizofrenie*. Zijn actuele interesse: Deleuze en de psychoanalyse.

WAT IS GENOT EN HEEFT GENOT ENIGE WAARDE? PLATO EN ARISTOTELES IN DISCUSSIE MET FREUD EN LACAN.

In de psychoanalytische theorie van Freud speelt de notie genot een centrale rol. Toch kan men niet beweren dat Freud bepaalt wat lust is. Hij geeft immers een louter negatieve bepaling van lust: lust is vermindering van een storende spanning. Zelfs seksueel genot probeert Freud conceptueel te wringen in deze negatieve bepaling. Lacans' notie jouissance hangt samen met zijn onvrede om genot eenzijdig als spanningsvermindering te definiëren. Seksueel genot gehoorzaamt niet aan hoe het lustprincipe volgens Freud functioneert. Nu mag de psychoanalyse evenwel niet vergeten dat filosofen reeds vanaf de Griekse Oudheid nadenken over wat genot is en over de morele waarde van genot. Hoe belangrijk is genot? Plato en Aristoteles hebben de vraag "wat is genot" op een heel verschillende manier beantwoord en de morele waarde ervan anders beoordeeld. Aristoteles onderschat de donkere kanten van het genot die voor Plato steeds een reden waren om genot te wantrouwen. Hun visie verheldert hoe Freud en Lacan over genot nadenken. Lacan plaatst vraagtekens bij het onuitgesproken optimisme van Freud.

25 Aug '17

MARC DE KESEL is wetenschappelijk secretaris en senior onderzoeker aan het Titus Brandsma Instituut, Radoud Universiteit, Nijmegen. Vanuit filosofisch perspectief doet hij aan onderzoek in domeinen als religie- en mystiektheorie, holocaustreceptie, lacaniaanse theorie en kunst- & cultuurkritiek. Hij publiceerde onder meer: *Eros & Ethics. Reading Lacan's Seminar VII; Goden breken. Essays over Monotheïsme; Auschwitz mon amour; Over Shoah, fictie en liefde; Žižek; Niets dan liefde. Het vileine wonder van de gift*.

DE 'DOOD VAN GOD' EN DE 'RELIGIEUZE' CAPRIOLEN VAN HET HEERSENDE CULTURELE ONBEHAGEN

Moderniteit wordt vaak geassocieerd met de dood van God. Maar wat betekent 'de dood van God'? Dat hij gestorven is? Een onsterfelijke sterft toch niet, een verbeelding evenmin, en al zeker niet een onsterfelijke verbeelding of een verbeelde onsterfelijke. In zijn uiteenzetting legt Marc De Kesel uit dat dit gekende gezegde vooral betekent dat de functie is veranderd die aan God werd toegeschreven. Vroeger was God 'subject', dit wil zeggen de algemeen aanvaarde aanname waarvan de westerse mens spontaan uitging in zijn relatie tot de werkelijkheid. In de loop van de zeventiende en achttiende eeuw is de mens zelf die functie van 'subject' gaan overnemen en is God 'object' geworden, 'voorwerp' van een op vrije keuze gebaseerd 'geloof'.

Die paradigmawissel heeft niet alleen onze cultuur fundamenteel veranderd (want 'modern' gemaakt), hij heeft ook ons 'onbehagen in de cultuur' gewijzigd. Dat onbehagen is inherent aan een cultuur, zo weten we sinds Freuds beroemde tekst, maar in de moderniteit heeft dat onbehagen een eigen grammatica en een eigen semantiek gekregen. Dat God en religie 'meesterbetekenaars' zijn geworden in de sterkste uitingen van het culturele onbehagen (denk aan fundamentalisme en ander militant, religieus geïnspireerd conservatisme), heeft alles te maken met de subject-wissel die met de moderniteit heeft plaatsgevonden. Het perspectief van die paradigmawissel kan een verhelderend licht werpen op de meest extreme vormen van het hedendaagse onbehagen in de cultuur die dagelijks onze journaals ontsieren. De lacaniaanse theorie – die voor alles een theorie van het moderne subject wil zijn – biedt hiervoor een uitgelezen instrumentarium.